

Schriftgeleerden

Een bijdrage van

Raymond R. Hausoul

Veel lezers denken bij de schriftgeleerden (Grieks: *grammateus*) in de evangeliën aan beruchte figuren die zich constant tegen Jezus keren en verantwoordelijk zijn voor zijn dood. De wortel van de Griekse term verwijst echter naar aspecten van 'schrijven' (*grafō*). We mogen zodoende bij een schriftgeleerde aan meerdere zaken denken, zoals een schrijver, secretaris en bijbelgeleerde.

Schriftgeleerden zijn opgeleid om te lezen en te schrijven en horen tot de geletterde klasse. Hoewel een groot deel van de bevolking in Israël in staat is om te schrijven, hebben de schriftgeleerden zich daarin bekwaamd. Wat zij opschreven beperkte zich niet tot het godsdienstige. Het kon om allerlei zaken gaan die op schrift moesten worden gezet. Daarnaast waren zij in staat om schrijfmateriaal te maken.¹ Afhankelijk van de regio, het beoogde gebruik en de beschikbare grondstoffen werden verschillende schrijfmaterialen toegepast. Voor officiële documenten was papyrus het meest gebruikte medium. De schriftgeleerde schreef erop met een rietpen en inkt. Daarnaast werd ook het duurdere, maar duurzamere perkament gebruikt, terwijl kleitabletten en houten wastafeltjes een goedkopere optie boden voor minder belangrijke administratieve teksten.

De oorsprong en ontwikkeling van de schriftgeleerden is tegenwoordig onbekend. Voor het eerst spreekt het Bijbelboek Richters over 'graveerders' in Richters 5:14. Het gaat om mannen uit Machir die functioneren als ambtenaren of volksaanvoerders. Dat roept nog niet

meteen het vertrouwde beeld van een schriftgeleerde op. Tijdens het latere bewind van koning David is er sprake van mensen die 'hofschrjver' zijn (2Sam.8:17; 20:25; 1Kon.4:3; Jer.36:12). Zij fungeerden als secretarissen met uiteenlopende verantwoordelijkheden, zoals het bijhouden van officiële financiële gegevens (2Kon.12:10; 2Kr.24:11) of het verzamelen van de soldaten (2Kon.25:19; 2Kr.26:11). De vermelding van families 'die zich op de schrijfkunst hebben toegelegd' (1Kr.2:55), duidt op het bestaan van een soort gilden van schriftgeleerden. Zij gaven hun schrifttraditie erfelijk door van vader op zoon en kozen om priesters en levieten op te leiden om het volk te onderwijzen in de Thora en het maatschappelijk recht (vgl. Deut.33:10).²

Regelmatig zijn de schriftgeleerden of hofschrjvers vanuit hun beroepservaring adviseur van de koning (2Kon.18:18; 22:3; 1Kr.27:32; vgl. Ps.45:1). Op die manier nemen schriftgeleerden belangrijke overheidsactiviteiten op zich. Ze komen alom bekend te staan om hun wijsheid en inzicht. Zo is 'Davids oom Jonatan raadsheer. Hij is een wijs man en vervulde de taak van hofschrjver' (1Kr.27:32). Schriftgeleerden staan vanuit deze traditie bekend als 'wijze mannen' (vgl. Jes.33:18; 1Kon.1:20). Zij kregen een nieuwe impuls vanaf de ballingschap, toen de noodzaak ontstond om de Hebreeuwse heilige Schriften te kopiëren, te bestuderen en uit te leggen om ze op die manier tot basis van het nationale leven te maken. Hierbij is er als eerste bekende schriftgeleerde in de geschiedenis te denken aan Baruch, de secretaris van Jeremia. Hij schreef de woorden op van de profeet Jeremia, las die voor als vertegenwoordiger van de profeet,

verzamelde en bewaarde ze (Jer.36:4-6,10-15,18,32).

Een volgende bekende schriftgeleerde in de tijd is de priester Ezra (Ezra7:11; Neh.8:9; 12:26). Hij is een tijdgenoot van Nehemia en wordt voorgesteld als 'een schrijver, goed onderlegd in de wet van Mozes' (Ezra7:6). Later is Ezra verantwoordelijk voor het voorlezen van de Thora en bestudering ervan (Neh.8:1-13). Omwille hiervan is hij het hoofd van de opkomende klasse van schriftgeleerden. Ook de latere Joodse traditie verbindt bovengenoemde variaties met de beschrijvingen van de schriftgeleerde. Schriftgeleerden hadden aanzienlijke invloed in het Sanhedrin, waren aanwezig in gesprekken over de tempel en gingen ook met de sadduceeën om (vgl. Mat.2:4). Ze

droegen lange adellijke gewaden, kregen ereplaatsen en werden met eerbied begroet (vgl. Mat.23:5-7). Als adviseur en secretaris waren ze nauw met de beslissingen in de plaatselijke rechtbanken verbonden. Daarnaast onderwezen ze, in navolging van Ezra, de Thora van Mozes aan hun leerlingen. Ze brachten verschillende opvattingen en uitleggingen bijeen in hun uitleg. Dat alles gaf hen een godsdienstige autoriteit. Het volk gaf hen de eretitel 'rabbi' ('meester' of letterlijk 'mijn grotere'), het waren 'leraars van de wet' (*nomodidaskalos*; Luc.5:17; Hand.5:34). De Misjna merkt op dat zij zelfs meer aanzien dan de eigen ouders genoten – iets dat in die tijd buitengewoon was.³

Door deze dubbele functie noemen de evangelisten de schriftgeleerden niet alleen

'schrijvers' of 'secretarissen' (*grammateus*), maar duiden zij hen ook aan als 'juristen' (*nomikos*, Mat.22:35; Luc.7:30; 10:25; 11:45,52; 14:3). De evangeliën focussen vooral op schriftgeleerden die bij de farizeeën horen. Zij golden als bewaarders van de plaatselijke tradities, waren dikwijls leiders in de maatschappij en hielden ook de eredienst aan God en de interpretatie van het OT nauwgezet in het oog. Op die manier zijn schriftgeleerden in Galilea betrokken in de plaatselijk synagoge (Mat.7:28-29). Ondanks hun erkenning (Mat.23:2) en streven naar gerechtigheid (Mat.5:20), ontvingen deze schriftgeleerden, die met de farizeeën waren verbonden in de evangeliën harde kritiek. Jezus zegt tegen hen dat hun tradities de geboden van God teniet doen (Mat.15:3) en Hij verafschuwt hun hypocrisie (Mat.15:7-8). Zes keer komt in Matteüs 23:13-33 het refrein voor: 'Wee jullie schriftgeleerden en farizeeën, huichelaars!' In de zevende wee worden zij beschreven als 'blinde gidsen' (Mat.23:16). Jezus keerde zich daarmee niet tegen de functie van de schriftgeleerden als geleerde gidsen en bewakers van de traditie. Hij keerde zich tegen het onrecht dat ze door de vingers zagen in hun eigen leven en de inzetten die ze ondersteunden, maar die de Thora van God ontkrachtten.

Aan de andere kant gebruikt Jezus de functie van de schriftgeleerde om over het koninkrijk van God te spreken. 'Zo lijkt iedere schriftgeleerde die leerling in het koninkrijk van de hemel is geworden op een huismeester die uit zijn voorraadkamer nieuwe en oude dingen tevoorschijn haalt' (Mat.13:52). Het gaat dan om een nieuw soort schriftgeleerde die vanuit zijn verbondenheid

met het evangelie als leerling van Jezus boven de Joodse schriftgeleerde uitstijgt. Voor 'leerling' gebruikt Matteüs een werkwoord dat in deze uitspraak 'tot leerling gemaakt' betekent. Het gaat dan om iemand die door Jezus 'tot leerling is onderwezen'. Deze christelijke schriftgeleerde, is opgeleid in het koninkrijk van God en verklaart zich bereid om anderen te onderwijzen. Jezus zegt dat wie onderwezen is in de geheimen van het koninkrijk, als leraar uit zijn onderwijsvoorraad zowel nieuwe als oude waarheden kan tevoorschijn halen. De nieuwe waarheden zijn de inzichten over het koninkrijk, die in Israël nog niet eerder werden geleerd. De oude waarheden zijn de openbaringen uit het Oude Testament, die door het onderwijs van Jezus in hun juiste betekenis worden begrepen. Afhankelijk van de situatie van zijn toehoorders kan hij het ene of het andere onderwijzen. Dat gegeven zorgt voor het evenwicht van continuïteit en discontinuïteit tussen het door Jezus ingewijde tijdperk en de tijd die daarvoor plaatsvond. Het oude en nieuwe van de christelijke schriftgeleerden zijn samen onmisbaar voor het evangelie.

1. Rodney Reeves, 'Scribes and Teachers of the Law', in *The Baker Illustrated Bible Background Commentary*, eds. J. Scott Duvall and J. Daniel Hays (Grand Rapids: Baker Books, 2020), 784-786.
2. N. Hillyer, 'Scribes', in *New International Dictionary of New Testament Theology*, ed. Colin Brown, 2nd ed., vol. 5 (Grand Rapids: Zondervan, 1992), 478; Donald A. Hagner, 'Scribes', in *The New International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 4 (Grand Rapids: Eerdmans, 1988), 360; Jacob M. Myers, *I Chronicles*, Anchor Bible 12 (Garden City: Doubleday, 1965), 12, 16.
3. Jacob Neusner, *'M. Abot', Mishnah* (New Haven; London: Yale University, 1988), 4.12.